

נספח 6ד':

שאלות שכיחות של אנשי מקצוע בנושא פגיעות מיניות בין קטינים

שאלות שכיחות אלה עשויות להיות לך לעזר במהלך הכנת שער זה. רצוי שתכיר אותן כדי שתוכל להכין את עצמך ולהתייחס אליהן.

התשובות לשאלות נוסחו על-פי ספרה של ד"ר טליה אתגר "עבירות מין בקרב בני נוער" (מקור עיוני מס' 1).

מהי פגיעה מינית?

התנהגות מינית לא חוקית שהתרחשה נגד רצון הנפגע, ללא הסכמה או בדרך תוקפנית, נצלנית או מאיימת. ככל שהבדלי הגיל בין הפוגע לנפגע קטנים יותר וההתנהגות היא פולשנית פחות, כך קשה יותר להגדיר פגיעה מינית. במקרים אלה צריך לבדוק את מערכת היחסים בין הקטינים המעורבים (ראו חוזר מנכ"ל, עמוד 8, מבחן השוויון, ההסכמה והכפייה).

מה בין התנהגות מינית נורמטיבית להתנהגות מינית שאינה נורמטיבית?

התנהגות מינית נורמטיבית היא התנהגות בגין סקרנות, שבה מעורבים משחקים מיניים ההולמים ומותאמים לגיל, והמשתתפים הנוטלים בהם חלק הם בני אותו גיל ומעשיהם נעשים תוך הסכמה הדדית. קיימת נטייה לפרש כל התנהגות מינית כסקרנות מינית; וזאת, בשל חוסר ידיעה ובשל הקושי הרגשי להכיר בקיומן של פגיעות מיניות גם אצל קטינים.

התנהגות מינית שאינה הולמת את הגיל ההתפתחותי של המעורבים בה צריכה לעורר שאלות ולהדליק נורות אזהרה. לדוגמה, ילד בגן הילדים המוצץ את איבר מינה של ילדה, כאשר ילד חוזר על התנהגות מינית על-אף שנאמר לו מפורשות שהתנהגות זו אסורה, וכאשר תחומי ההתעניינות והסקרנות של הילד מתועלים ומצומצמים אך ורק לתחום המיני.

סימנים מבחינים ניתנים בהרחבה בספרה של ד"ר טוני קוונה ג'ונסון, (1999), **הבנת ההתנהגות המינית בגיל הילדות: מה טבעי ומה בריא**, הוצאת אח, ובאסופת המאמרים שבעריכת שוש צימרמן (2000), **קטינים פוגעים מינית**, מחלקת הפרסומים, משרד החינוך.

מדוע זה קורה?

לא תמיד ניתן לתת הסבר מדויק מדוע ילד או ילדה מסוימים פוגעים מינית בילדים אחרים. לעתים, ילדים הפוגעים בילדים אחרים הם בעצמם קורבנות לפגיעה פיזית או אחרת. ייתכן גם שילדים שפגעו מינית באחרים נחשפו למידע מיני שאינו מתאים לגילם.

התנהגות מינית פוגעת עשויה להצביע על קיומן של בעיות נוספות, עניין המחייב עריכת אבחון כללי.

זה קרה רק פעם אחת. למה לעשות מזה עניין?

ידוע שילדים הפוגעים מינית בילדים אחרים עלולים לחזור על מעשיהם באופן כפייתי. המחקרים מצביעים על כך שהתופעה אינה חד-פעמית. אצל מרבית הילדים הפוגעים משתרשת התנהגות כפייתית, והיא חוזרת על עצמה שוב ושוב. מחקרים הראו כי מספר הפגיעות המיניות של מתבגר יכול להגיע עד פי חמישים וחמישה עם התבגרותו. רק טיפול מקצועי בילד יכחיד את ההתנהגות המינית הפוגעת.

האם ילד פוגע מינית יהפוך למבוגר פוגע?

מחקרים מעידים שמבוגרים הפוגעים מינית התחילו את מעשיהם בעודם צעירים. פוגעים אלה המשיכו לנצל ילדים עד אשר נחשפו. ככל שההתערבות תהיה מוקדמת יותר, כך גוברים סיכויי של הילד להשתקם.

האם הדיווח עלול להרוס לתלמיד את העתיד?

דיווח על תלמיד פוגע מינית בא להבטיח כי הפגיעה המינית תופסק. לא כל דיווח לפקיד הסעד או למשטרה גורר עמו פתיחת תיק פלילי, התלויה בכמה גורמים כמו: גיל הילד, חומרת המקרה ונסיבותיו, האם זה מקרה ראשון או מצב מתמשך. בכל מקרה, הדיווח מבטיח התחלת תהליך טיפולי בתלמיד הפוגע ושיקומו. ללא גורם הרתעתי וקבלת טיפול מתאים, לא יפסיק הפוגע המיני את פעילותו. נהפוך הוא: מן המחקרים עולה כי פעילות מינית פוגעת, חומרתה עלולה להסלים.

אם ניתן לטפל בפוגע באמצעים חינוכיים, מדוע לדווח למשטרה ולהכניס גורמים חיצוניים למערכת בית הספר? המציאות מראה כי ללא הכנסת גורם הרתעתי, כולל התערבות של המערכת המשפטית, אין לפוגע המיני מוטיבציה לשנות את התנהגותו או להתחייב לתכנית טיפולית.

האם צריך לדווח לפקידת הסעד על כל משחק "רופא וחולה" במסגרת הגן או תחילת בית הספר?

לא. גילוי מיניות הוא עניין בעל חשיבות בתהליך התפתחותו של כל ילד. חשוב לאפשר התנהגות מינית שיש בה סקרנות וגילויי מיניות. משחק "רופא וחולה" הוא חלק בתהליך התפתחותו של הילד, ולכן אין לדווח על כל משחק כזה. אולם, אם נתקלים במשחק תכוף מדי של "רופא וחולה", הנכפה על אחד הצדדים והנושא אופי של פעילות מינית בין מבוגרים, יש להיוועץ בפסיכולוג, ביועץ, בפקיד סעד או במדריך שפ".

איך אפשר לשמור על אמון ההורים בי וגם לדווח (על-פי הנחיות חוזר מנכ"ל יש לדווח לפקיד הסעד. המחיר עלול להיות פגיעה באמון מצד הורי התלמיד הפוגע, על-אף שהקשר עם הורי התלמיד חשוב להמשך העבודה איתו)?

משבוצעה פגיעה, חובתנו לדווח. חשוב להבהיר להורים שככל שמאחרים מוקדם יותר את ההתנהגות הבלתי-נורמטיבית כך גבוהים יותר הסיכויים לשיקום. זאת לדעת, תמיד יהיו הורים שימשיכו להכחיש את התנהגות בנם ויאשימו את בית הספר על שהוא טופל עלילת שווא. דווקא הדיווח עשוי להביא אותם להתמודד עם המציאות. בגין חשיבות העניין והיותו כה קריטי ביחסי מורה-הורה-תלמיד, חשוב מאוד לפעול תוך היועצות עם הצוות הבין-מקצועי ועם הפיקוח, ולהיתמך זה בזה.

בחוזר מנכ"ל, בעמוד 35, ישנו "מכתב להורים שילדם פגע מינית בתלמידים אחרים". הכוונה אינה בהכרח לשלוח את המכתב הזה, אלא לכוון את הצוות החינוכי כיצד לשוחח עם הורים של תלמיד שפגע.

האם המשטרה יכולה לחקור ילדים ללא אישור הוריהם?

עד גיל 14, תלמידים נחקרים בידי חוקרי הילדים של משרד הרווחה, שהם עובדים סוציאליים במקצועם. בדרך כלל, נעשית חקירת הילד עד גיל זה ביידוע הורים ובהסכמתם, למעט מקרים שבהם אחד ההורים או שניהם חשודים בפגיעה בילדיהם.

מעל לגיל 14 נחקרים תלמידים בידי עובדי נוער של המשטרה, שהם חוקרים שהוכשרו במיוחד לעניין זה. ככלל, על המשטרה ליידע הורים כאשר ילדם נחקר, אולם בנסיבות מיוחדות, על-פי שיקול דעתו של השוטר עובד הנוער, רשאית המשטרה לחקור תלמידים גם בלי ליידע הוריהם.

מהי פגיעה מינית המחייבת דיווח?

יחסי מין בכפייה ויחסי מין בכלל עד גיל 14, מעשה סדום (החדרת איבר המין לפי הטבעת או לפה של אדם או החדרת חפץ לפי הטבעת של האדם), חשיפה חוזרת של איברי המין בפומבי, מעשה מגונה (מעשה לשם גירוי, סיפוק או ביזוי מיניים, כמו נגיעות באיברי המין לשם סיפוק מיני או ביזוי).

מהי הטרדה מינית המחייבת טיפול חינוכי משמעת?

כינויי גנאי בעלי אופי מיני ("זונה", "הומו"), ביטויים או רמזים מיניים משפילים, הצעות מיניות חוזרות, מתן תמונות פורנוגרפיות וכדומה (**הגדרה למושג הטרדה מינית, ראו בנספח 6' בתקליטור מושגים הקשורים בפגיעות מיניות**). הענשת הפוגע על-ידי בית הספר (המקרה עדיין בחקירה, עוד לא התקיים משפט, והפוגע, כל עוד לא הוכחה אשמתו, הוא בבחינת זכאי. אם כך, מדוע להעביר אותו לבית ספר אחר ובכך להעניש אותו בטרם הוכחה אשמתו?)

מערכת החינוך אינה בית משפט. השיקולים המנחים אותה הם שיקולים חינוכיים. נקיטת צעד, כהעברת התלמיד

הפוגע מבית הספר שבו למד, אינה פעולה אוטומטית אלא פרי של שיקול דעת לגופו של עניין, שמטרתו בראש וראשונה להבטיח הגנה לנפגע, וכן העברת מסר חינוכי של גינוי ההתנהגות הפוגעת.

כיצד להגיב בכיתה בעקבות אירוע מיני שהתרחש בין כותלי בית הספר? (האם נכון להיכנס לכיתה ולהתייחס לנושא בפני כולם? האין חשש שמא נעורר מהומה ונעלה פחדים אצל ילדים?)

כל התערבות צריכה להיערך לאחר היוועצות ותוך התחשבות במשתנים השונים הרלוונטיים לאירוע, כגון: אופי האירוע, גיל התלמידים המעורבים, אקלים ותרבות כיתתית ובית-ספרית.

במקרה של הצגת הנושא בפני הכיתה, על המורה להיות מוכן להתמודד עם התכנים הקשים של הפגיעה ועם התגובות הבלתי-צפויות של הילדים. עליו להיות מסוגל להכיל את התכנים העולים ולארגן אותם בצורה משמעותית ועם מסר חינוכי ופראקטיבי. תפקיד הצוות הבין-מקצועי להדריך את המורים ולתמוך בהם לקראת ההתערבות ולאחריה.

לעתים, יחשוש הצוות החינוכי לפתוח את הנושא לשיחה עם התלמידים פן יגבר הנזק על התועלת. אנו סבורים כי המידע וה"שמועות" על אודות האירוע הם מנת חלקם של הילדים יותר ממה שנראה על פני השטח. אולם, הכלים שיש בידיהם להתמודד עם האירוע הם לעתים חלקיים ובלתי-נכונים. ולכן, עדיף בדרך כלל לפתוח את הנושא לשיחה ולנסות להפיק ממנו למידה משמעותית במקום להתעלם ממה שידוע לרבים. נכון, העלאת הנושא עלולה לעלות את רמת החרדה אצל הילדים, ולכן, יש משקל נכבד לדרך בניית השיחה. השיחה בנושא עם התלמידים צריכה להיעשות תוך שמירה על חשאיות. לעתים מומלץ לשוחח באמצעות אירוע דומה, מבלי לשתף את כלל התלמידים בפרטי אירוע הפגיעה האקטואלי. חשוב ביותר שלא לשפוט ולא לבטל אמירות, גם אם הן אינן נכונות בעינינו. לעתים, יהיה צורך לתת מידע עובדתי בשיחה על תופעות או על התמודדות עם סטריאוטיפים השכיחים בקרב ילדים.

בכל מקרה, מידה מסוימת של מתח היא דבר חיובי ותנאי חשוב למידה.

על המורה להיות ער לתגובות של הילדים, לשקף ולהכיל תגובות אלה, ויחד עם זאת, לכוון אותם לאמפתיה כלפי הנפגעים ולרכישת כלים להתמודדות עם מצבים כאלה.

מהם תפקידיי כמורה בזמן חקירת הילד? (אם נתערב, אנחנו עלולים לפגוע בחקירה, ואם לא נתערב, אנו עלולים לתת יד להמשך מעגלי הפגיעה השונים בבית הספר)

אם מתנהלת חקירה של האירוע, אסור על המורים או על הצוות החינוכי של בית הספר כל תשאול או חקירה במקרה הספציפי. לעומת זאת, יש מקום לקיים פעולות בהקשר הרחב של הנושא. ניתן אפילו להיוועץ עם חוקר הילדים או עם פקיד הסעד ביחס לפעולות שאתם מתכוונים לבצע.

להלן דוגמאות לפעולות העשויות להיות רלוונטיות:

- בירור דרכים למתן תמיכה רגשית לנפגע מבלי להעלות את נושא הפגיעה.
- ליווי הפוגע. לדוגמה, אם הוא במעצר - לדאוג לשלומו, לשמור על קשר עם בית הספר (מסירת שיעורים וכדומה).

- בירור סוגיית המוגנות - האם יש צורך בהפרדה בין הפוגע לנפגע על-אף שעדיין מתנהלת חקירה. נקודת המוצא של הצוות החינוכי להתערבות בכיוון זה צריכה להיות תחושת המוגנות של הנפגע, של הפוגע ושל הסביבה כולה.
- פתיחת הנושא לפני אוכלוסיות שונות בתוך בית הספר. ניתן להתייחס באופן עקיף מבלי להזכיר את האירוע הספציפי. לעתים, יהיה נכון לדבר על נושא כגון "מחיר השמועה" או על "הקושי להתמודד במצב של אי-ודאות" (במקרים שהתלמידים מעלים את הנושא והצוות מנוע מלהתייחס ספציפית).

לכל אורך התהליך, עלינו לזכור את הכללים ואת הנורמות של מותר ואסור.

איך מתמודדים עם הלחץ הנוצר בעקבות אירוע? (לחץ מצד המורים, ההנהלה, ההורים והתקשורת)

אירוע פגיעה מינית בין תלמידים מאיים על הרווחה של המערכת הבית-ספרית כולה. נוצר חשש שתדמית בית הספר תיפגע, עולות שאלות סביב יעילותן של תכניות הטיפול והמניעה שבית הספר הכין או שלא הכין בנושא. הביקורת יכולה להיות מכוונת כלפי גורם ספציפי או כלפי כלל המערכת הבית-ספרית. לעתים עשוי אירוע כזה להיות זרז להתפרצות של תסכולים ושל כעסים בנושאים אחרים שלא זכו להתייחסות וכלל אינם קשורים לאירוע הספציפי.

גם הצוות הבין-מקצועי של בית הספר הנמצא בצומת רגיש זה של לחצים עלול להיות מושפע ומוסט. על כן, קיימת חשיבות רבה לכינוס הצוות ולגיבוש תכנית פעולה שקולה ואחראית. חשוב ביותר שמנהל בית הספר יישא באחריות להתנהלות האירוע, יאציל מסמכותו על הצוות הבין-מקצועי ויעניק לו גיבוי ותמיכה.

חשוב להעביר לצוות החינוכי את המסר, שהדרך הנכונה להתמודד עם אירוע כזה הוא לדון בו ולא להשתיק אותו. מתי, איך, מי, ועל מה, אלה הן שאלות שיידונו בצוות הבין-מקצועי. לעתים קורה שבעקבות אירוע נוטים הורים ומורים לתבוע מיועצת בית הספר להפעיל מיד תכניות מניעה קיימות. אין זה נכון להגיב בדרך של הוצאת תכניות מניעה קיימות מהמגירה ולהפעיל בעקבות אירוע. יש להבחין בין תכניות כלליות, המנותקות מאירוע ספציפי לבין תכנית התערבות בית-ספרית בעקבות אירוע. תכנית התערבות כזו חייבת להיות מותאמת לאופי האירוע ולנסיבותיו.

מה לגבי דוברות?

האחריות לקשר עם התקשורת היא בידי מנהל בית הספר הפועל בתיאום עם הרשויות הייעודיות המתאימות. מורה או איש צוות לא יתראיין באמצעי התקשורת ללא אישור של דובר משרד החינוך ותיאום עם מנהל בית הספר. בדרך כלל, במקרים של פגיעות מיניות, הקשר עם אמצעי התקשורת יתבצע בידי מפקח משרד החינוך, דובר הרשות המקומית או מישהו מטעמה.